

komplex viszonyrendszert azonosít, mely a település egyházi és világi előjáróinak hatására, valamint a kosteleki közösség társadalmi, nyelvi, gazdasági viszonyainak függvényében minden korban alakult, változott. A 20. század közepén létrejött vallási elkülönülést is a társadalom belső kapcsolatrendszerei és ellentétei befolyásolták, az új szimbolikus határok is ezek mentén alakultak ki, és az új vallási és etnikai kötődések is a közösség belső dinamikái szerint formálódtak, illetve formálódnak mind a mai napig.

Az *Átrajzolt határok* című könyv terjedelme 328 oldal. A könyv fejezeteibe illesztett képek és a képek

alatt található magyarázatok gazdagon illusztrálják a szerző által leírtakat hat fejezeten keresztül. A hetedik fejezetben található összegzés után a nyolcadik fejezetben találjuk a hivatkozott görögkatolikus és római katolikus egyházmegyei sematizmusok jegyzékét, valamint a kötet gazdag szakirodalmi jegyzékét. A kötet utolsó részében a függelék található, amelyben népszámlálási statisztikák, egyházmegyei sematizmusok, a felhasznált anyakönyvek adatai és a képmelléklet kapnak helyet.

Czekes-Posztuly Tünde

Egy rejtett világ feltárulkozása – a népi és a hivatalos gyógyászat kapcsolata egy gyógyszerész szemüvegén keresztül

Id. Veress László–Nagy Zsolt (szerk.): Népgyógyászat és hivatalos orvoslás határán. Segesvár gyógyszerészet történeti emlékei. Studium Kiadó, Marosvásárhely, 2021. 447 old., 593 fénykép

A kötet id. Veress László nyugalmazott főgyógyász utóbbi fél évtizedben megjelent gyógyszerészettörténeti témájú cikkeit foglalja magában, amelyek Segesvár gyógyszerészettörténeti emlékeibe nyújtanak betekintést. A szerző a segesvári tárgyi emléktanyagban fennmaradt patikai állványedények felirataiból kiindulva rekonstruálja az erdélyi város 18–19. századi gyógyászatát, annak előzményeit, tárgyalja alakulástörténetét és a gyógyító hatású anyagok ma is ismert alkalmazási formáit.

Id. Veress László munkássága révén egy olyan könyvet tarthat a kezében az olvasó, amely nem csak orvosi, gyógyszerészeti szempontból tartalmaz fontos tudnivalókat, de gazdag néprajzi adalékokban, illetve magában foglal kultur- és művelődéstörténeti adatokat egyaránt, néhol egyháztörténeti emlékekre támaszkodva. A szerteágazó és mégis egy pontba összefutó információk között bármely tudományterület iránt érdeklődő olvasó a kedvére válogathat. A kötet hiánypótló és egyedi módon veti górcső alá a hivatalos és a népi gyógyászat kapcsolódási

pontjait, mindezt a segesvári patikai állványedények felirataiból kiindulva.

A kézirat, amely a könyv alapját nyújtja, id. Veress László utóbbi fél évtizedben publikált gyógyszerészettörténeti tematikájú munkáit gyűjti össze, de tartalmaz 45 olyan cikket is, amelyek korábban nem jelentek meg. Az adatok, amelyekkel a könyvben találkozunk, elkalauzolnak bennünket egy ismeretlen világba, ahol karon ölt bennünket a szerző, és lépésről lépésre tárja fel és érteti meg velünk ezt a különálló és általánosságban csupán szakemberek által ismert környezetet. A könyv betekintést nyújt segesvári kötődésű gyógyszerészek, illetve orvos-botanikusok életrajzi adataiba is, így a kötet átfogó képet formál a segesvári gyógyszerészet történetéről.

A címválasztás lényegre törő, rámutat a népi gyógyászat és a hivatalos orvoslás egybefonódó, nehezen elkülöníthető kapcsolatára. Erre a bevezetőben Nagy Zsolt, a kötet szerkesztője is felhívja az olvasó figyelmét: „jól kifejezi azt a vékony határvonalat, amely mentén a népi és magaskultúra, a hiedelmekkel

André Mária Irén (1995) – doktorandusz, Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Hungarológiai Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, szireenke@gmail.com

teli és a tudományos(nak vélt) kategóriák elemei időben és térben mozognak”.

A szerkesztő a kötetet négy nagy egységre tagolta, amelyek a következők: *Fejezetek Segesvár gyógyszerészet-történetéből; Segesvár híres gyógyszerészei; Fennmaradt gyógyszerészet-történeti emlékek Segesvárról; Materia medica – a gyógyászatban egykor alkalmazott szimpliciák (monodrogok) és kompoziták (összetett készítmények) Segesváron.*

A szerkesztői bevezetőben a szerző munkásságára nyílik rálátásunk, megismerjük azt a szakmai háttérrel, amely megalapozta a kötet létrejöttét. A bevezető továbbá bemutatja a könyv szerkezetét, ezzel megkönnyítve a könyvben való tájékozódást. Nem utolsósorban feltáruznak itt azok a források is, amelyekből a szerző merített. A bevezetőt két ajánló szöveg követi, amelyeket a szerző fiai, Veress Zsombor (gyógyszerész) és ifj. Veress László (lelkipásztor) írtak.

Az első fejezet a *Fejezetek Segesvár gyógyszerészet-történetéből* címet viseli, és 32 oldalon keresztül tárgyalja a gyógyszerészet-történetet, kezdve a település történelmi múltjával, a 12–13. századtól egészen napjainkig. A fejezet beszámol az első gyógyítással is foglalkozó kolostorról, amelynek első említése 1461-ben történik, annak okán, hogy ekkor a *Szent Antal tüze* nevű betegség ütötte fel a fejét a városban, amelyet az anyarozs nevű gomba okozott, és tömeges ételmérgezéssel járt. Magyar nyelven elsőként Melius Péter tesz említést a mérgezésről Herbáriumában, 1578-ban, ahol a *Szent Antal tüze* és a *tüzes orbánc* megnevezések jelentek meg. A szerkesztő Melius kézikönyve alapján 32 gyógymódot közöl a kötetben a korai anyarozsmérgezésre. Szintén említésre kerül a lepra, amely gyógymódok hiányában évezredekken keresztül sújtotta az emberiséget. Segesváron a 16. századtól leprás betegeket is gyógyítottak egy 15. században épült templom közelében, amelyet napjainkban Leprások templomának neveznek. A kötetből megtudhatjuk, hogy mind gazdasági-kulturális, mind pedig egyházi-betegápolási szempontból Segesvár Erdély központjának számított a középkorban. A 18. század első felében Segesváron már három patika működött. Ezen az úton haladva a város a 20. század

elején is az élen járt, hiszen 1910-ben gyógyfürdőt létesítettek itt. Az 1948-as államosításig szám szerint hat gyógyszertár működött Segesváron. Az államosítással a magánkézből lévő száz patikák is az állam kezébe kerültek. Az 1989-es rendszerváltás után a gyógyszerészek magángyógyszertárakat hozhattak létre Segesváron. Ezt elsőként a kötet szerzője, id. Veress László tette meg, aki 1991-ben megalapította a Rubin nevű gyógyszertárat.

A kötet második fejezetében 23 oldalon keresztül Segesvár – szám szerint nyolc – olyan híres gyógyszerészének, orvos-botanikusának életébe nyertünk betekintést, akik szakmai tudásukkal segítettek ennek a szakterületnek az előrehaladását. Például Johann Christian Gottlob Baumgarten, azaz Baumgarten János főorvosi tisztségéről lemondva Erdély növényvilágának teljes leírásán dolgozott. A segesvári százsz gyógyszerészet utolsó képviselője a német, magyar és román nyelven egyaránt beszélő Wilhelm Weber volt, aki 2002-ben Németországban hunyt el.

A kötet harmadik fejezete *Fennmaradt gyógyszerészet-történeti emlékek Segesváron* címmel íródott, amelyből megismerhetjük az 1899-ben, egy orvos és egy gyógyszerész által alapított Segesvári Történelmi Múzeumot, illetve a fejezet részletes leírást ad az állványedények alapanyagairól, méreteiről, díszítettségéről, feliratairól. Az is kiderül az olvasó számára, hogy a segesvári gyógyszerek 65%-át a növényi eredetű anyagok tették ki a 18–19. században. További összetevőként megjelentek az ásványi anyagok (21%), állati eredetű összetevők (9%) és végül az előbbieket keverékei (5%). Az emberiség egészen a 19. századig a betegségek nagy részének kezelésére – a humán- és állatgyógyászatban egyaránt – a gyógynövényeket használta, így a gyógyszerészet és a gyógynövények története szorosan összefonódott. A gyógyító hatású szereket tartalmazó edények feliratai azt mutatják meg a mai ember számára, hogy az erdélyi gyógyszeres kezelés európai színvonalú volt, és semmiben nem maradt el a nyugati államok tudományos szintjétől.

A kötet negyedik nagy fejezete a gyógyászatban alkalmazott szimpliciák (monodrogok) és kompoziták (összetett készítmények) leírásait foglalja magában.

A fejezet alfejezetekre lebontva tárgyalja a növényi alapú, ásványi eredetű, vegyes eredetű, állati eredetű és gomba eredetű szimplicitákat (monodrogok) és kompozitákat (összetett készítmények). Az olvasó a különböző alfejezetekben alfabetikus sorrendben találja a változatos gyógyhatású készítmények leírásait. Számos Európában nem őshonos gyógyító hatású növényből és készítményekből készítették a gyógyszereket.

A leírások rengeteg olyan érdekes információt tartalmaznak, amelyek a nem szakmabeli olvasók érdeklődését is felkeltik a téma és a gyógyító hatású anyagok iránt. A tömérdek anyagból vegyünk példaként a sokak által kedvelt és fogyasztott közönséges diót (*Juglans regia*). A szerző először történelmi adatokat említ az adott növényről, majd tárgyalja annak növénytani jellemzőit. Kitér a növény különböző részeire, azok gyógyhatására, megemlíti kártékony tulajdonságait, ezután pedig a feltárt és ismert recepteket közli. Így például: „A dióbél vérnyomás- és koleszterincsökkentő, vérereket erősítő csemege és táplálék. Szellemi és fizikai gyengeség ellen egyaránt ajánlott. Cukorbetegség is fogyaszthatják. Erdélyben az összevágott dióbelet kelések gyógyítására is használták, használják, akárcsak az oroszok.” Az igencsak érdekfeszítő és sokszínű információk között az olvasó gyakran találkozhat olyan gyógyító hatású növényvel, kivonattal, amely hétköznapijainkban is ismert és használt.

A kötet abból kifolyólag is méltatást érdemel, hogy lezárásként román és német nyelvű kivonattal is rendelkezik. Előbbi Segesvár mai román lakosságát

kívánja megcélozni, míg az utóbbi az egykori százas lakók előtt való tisztelgés szép példája, akiknek le származottaiból – ahogyan a szerkesztő is fogalmaz – „alig háromszázan még ma is a Nagy-Küküllő menti településen élnek, s kevesen közülük még anyanyelvüként bírják a németet”.

Külön említést igényel a teljes kötet kivitelezése, amely a benne elhelyezett 593 fekete-fehér és színes fényképnek köszönhetően látványos. Ezek között találkozunk az állványedények fotóival, utcaképekkel, növény- és állatfotókkal, de nem kevés archív felvétel és a korai századok festményei is helyet kapnak a kötetben. Annak ellenére, hogy az állványedények feliratai egy szűkebb társadalmi réteg számára (orvosok, gyógyszerészek) érthetőek csupán, a szerző közérthető módon szövegezte meg a kötetet, olvasmányossá, bárki számára fogyaszthatóvá tette a tartalmat. Külön figyelmet érdemelnek a Nagy Zsolt munkásságát dicséző kiegészítések (78), a jegyzetek (620) és a mutatók, amelyek jól elkalauzolják, segítik az olvasót a kötet anyagának értelmezésében. A kötetben való tájékozódást betürendes személynév-, tárgy-, földrajzinév-, latin és magyar nyelvű növénynév-, állatnév- és gombanévmutató segíti. Id. Veress László munkájának köszönhetően egy olyan tudomány-népszerűsítő és ismeretterjesztő kötetet tarthat a kezében az olvasó, amelyből – a szerkesztő szavaival élve – „immár bárki, kockázatok és mellékhatások nélkül, kedvére csemegézhet”.

André Mária Irén

Antistruktúrák között

Gagyfi József: Gép és nép. Gépek és társadalmi változások vidéken.

Krizsa János Néprajzi Társaság, Kvár 2021 (Dissertationes Ethnographicae Transylvanicae). 216 old.

Érdekesen izgalmas munkát írt Gagyi József ismét. Már az első csíkszeredai antropológuskiadványokban is a méltóképpen emberközeli, méltányosan elismerő,

érzékenyen tisztelgő és meghatottan tájékozódó nyitottság volt munkái erénye. De nemcsak ez, maga a megismerő szándék és a felmutató jótétemény

A. Gergely András (1952–2023) – politológus, kulturális antropológus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar és a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola oktatója; szerkesztő, a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság volt elnöke, Budapest